

netycznych zwierząt w kraju. Chcieliśmy podziękować wszystkim, którzy się do tego wydatnie przyczynili: członkom Zespołu Koordynacyjnego ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt i członkom Grup Roboczych, które od 1996 roku aktywnie wspierają prace Krajowego Ośrodka Koordynacyjnego. Szczególne podziękowania kierujemy do związków hodowców przez lata współpracujących z Instytutem Zootechniki – PIB, realizując programy ochrony i uczestnicząc w wielu naszych inicjatywach. Słowa uznania i wdzięczności kierujemy przede wszystkim do hodowców, których zainteresowanie utrzymywaniem cennych ras pozwoliło na objęcie programami ochrony tak wielu ras, odmian i linii oraz tak dużej liczby zwierząt w obrębie chronionych populacji.

Mamy nadzieję, że te minione 15 lat pracy Instytutu Zootechniki – PIB, a w szczególności Działu Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt, jest dobrym początkiem na długiej drodze do jeszcze skuteczniejszych działań na rzecz przemyślanego i rozsądnego gospodarowania tym bogactwem ras zwierząt, którym dysponujemy w kraju, zapewnieniu ich ochrony i szerszego użytkowania z korzyścią dla hodowców i społeczeństwa.

Zadaniem dla nas wszystkich jest dalsza promocja i popularyzacja głównych celów Krajowej Strategii i podejmowanie działań na rzecz jej coraz bardziej skutecznego i pełnego wdrażania. Dziękując wszystkim osobom, instytucjom i organizacjom za aktywny udział i wspieranie nas w tej pracy chcielibyśmy wyrazić nadzieję, że będziecie z nami nadal, poświęcając swój czas, energię, wiedzę i umiejętności na rzecz naszych wspólnych działań, które służą dalszemu rozwojowi hodowli zwierząt.

Literatura: 1. EU, 1999 – Rozporządzenie Rady (WE) NR 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR) oraz zmieniające i uchylające niektóre rozporządzenia. 2. EU, 2005 – Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) 39 ust. 4, 200. 3. FAO, 1998 – Primary Guidelines for development of national farm animal genetic resources management plans. Rome, pp. 135. 4. FAO, 1999 – The Global Strategy for the Management of Farm Animal Genetic Resources. Executive Brief. FAO, Rome, Italy. 5. FAO, 2007 – The State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture, edited by Barbara Rischowsky and Dafydd Pilling, FAO, Rome. 6. FAO, 2007 – The Global Plan of Action for Animal Genetic Resources for Food and Agriculture FAO, Rome (<http://www.fao.org/3/a-a1404e.pdf>). 7. FAO, 2007 – The Global Plan of Action for Animal Genetic Resources for Food and Agriculture FAO, Rome (tłumaczenie Wiad. Zoot. R XLVI, nr 1, Zeszyt specjalny). 8. FAO, 2009 – Preparation of national strategies and action plans for animal genetic resources. FAO Animal Production and Health Guidelines. No. 2. Rome. 9. FAO, 2015 – The Second Report on the State of the World's Animal genetic resources for

Food and Agriculture (ed. B.D. Scherf & D. Pilling). FAO Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture Assessments. Rome. 10. Hammond K., 1998 – Animal genetic resources and sustainable development. Proc. of the 6th World Congress on the Genetics Applied to Livestock Production, Armidale, NSW, Australia January 11-16, 1998, Vol. 28, 43-50. 11. Hiemstra S.J., Martyniuk E., Ducheve Z., Bege-mann F. et al., 2010 – European Gene Bank Network for Animal Genetic Resources (EUGENA) Proceedings, 10th World Congress of Genetics Applied to Livestock Production (https://asas.org/docs/default-source/wcgalp-posters/437_paper_8691_manuscript_289_0.pdf?sfvrsn=2). 12. Krupiński J., Martyniuk E., 2009 – Ochrona zasobów genetycznych zwierząt. I Kongres Nauk Rolniczych „Nauka – Praktyka”. Przyszłość sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich, Puławy, 289-301. 13. Lipińska I., 2015 – Z prawnej problematyki ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Przegląd Prawa Rolnego 2, 187-203. 14. Martyniuk E., Krupiński J., 2013 – Krajowa strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich oraz plan działań na rzecz tych zasobów. Przegl. Hod. 81 (5), 5-8. 15. Martyniuk E., Chelmińska A., Krupiński J., 2016 – Analysis of stakeholders' implementation of the National Strategy for sustainable utilisation and conservation of animal genetic resources in Poland. Ann. Warsaw Univ. Life Sci. - SGGW. Animal Sci. 55 (2), 197-207. 16. Martyniuk E., Chelmińska A., Krupiński J., Pasternak M., 2017 – Wdrażanie Krajowej Strategii: aktorzy i działania. Przegl. Hod. 85 (4), 36-43. 17. Martyniuk E., Chelmińska A., 2017 – Nowa legislacja UE dotycząca hodowli i obrotu zwierzętami – najważniejsze elementy. Przegl. Hod. 85 (4), 47-53. 18. MRiRW, 2002 – Raport Krajowy o stanie zasobów genetycznych zwierząt. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, sierpień 2002. 19. MRiRW, 2013 – Krajowa strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (http://www.izoo.krakow.pl/zalaczniki/czasopisma/Krajowa_strategia.pdf). 20. MRiRW, 2013 – Plan działań do Krajowej strategii zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (http://www.izoo.krakow.pl/zalaczniki/czasopisma/Plan_Dzialan_do_Krajowej_Strategii.pdf). 21. MRiRW, 2017 – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Warszawa, 18 kwietnia 2017 (<http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>). 22. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 19 marca 1999 r. w sprawie wysokości stawek dotacji przedmiotowych dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa oraz szczegółowych zasad i trybu ich udzielania oraz rozliczania tych dotacji w 1999 r. (Dz.U. 1999, nr 33 poz. 318). 23. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie podmiotu upoważnionego do realizacji lub koordynacji działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (Dz.U. 2004, nr 152 poz. 1604). 24. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 czerwca 2008 r. w sprawie podmiotu upoważnionego do realizacji zadań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (Dz.U. 2008, nr 108 poz. 691). 25. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o zmianie ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz.U. 2004, nr 91 poz. 866). 26. Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz.U. 2007, nr 133 poz. 921).

Wdrażanie Krajowej Strategii: aktorzy i działania

Elżbieta Martyniuk^{1,2}, Agnieszka Chelmińska²,
Jędrzej Krupiński², Marta Pasternak²

¹Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

²Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Balicach

Polska aktywnie uczestniczy we wdrażaniu Światowego Planu Działań, który został przyjęty podczas Międzynarodowej Konferencji o Zasobach Genetycznych Zwierząt dla Wyżywienia

i Rolnictwa zorganizowanej przez FAO i rząd Szwajcarii we wrześniu 2007 roku, w Interlaken. Światowy Plan Działań na rzecz Zasobów Genetycznych Zwierząt dla Wyżywienia i Rolnictwa (*Global Plan of Action for Animal Genetic Resources for Food and Agriculture*) [1, 2] określa najważniejsze zadania dla społeczności międzynarodowej dotyczące lepszego poznania, zrównoważonego użytkowania i doskonalenia oraz ochrony zasobów genetycznych zwierząt. Jego przyjęcie wynikało z przekonania, że przyczyni się on do rozwoju hodowli i produkcji zwierzęcej, a tym samym zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego [4].

Światowy Plan Działań obejmuje cztery obszary, w których zawarte są łącznie 23 priorytety działań, a mianowicie: I. Charakterystyka, inwentaryzacja i monitoring trendów i zagrożeń (2); II. Zrównoważone użytkowanie i rozwój (4); III. Ochrona (5) oraz IV. Strategie, instytucje i budowanie potencjału (12). Każdy z 23 Strategicznych priorytetów zawiera kilka konkretnych dzia-

łań, których wdrażanie powinno przyczynić się do jego realizacji. W większości przypadków priorytety adresowane są do poszczególnych krajów, które powinny je wdrożyć, w miarę własnych potrzeb i możliwości, w programach krajowych. Adresatami niektórych priorytetów i działań są międzynarodowe instytucje i organizacje, np. zajmujące się badaniami naukowymi czy pomocą międzynarodową. Są także działania, które dotyczą społeczności międzynarodowej i organizacji społecznych. Światowy Plan Działań ma charakter inkluzyjny – w jego wdrażaniu jest miejsce dla wszystkich zainteresowanych tym obszarem podmiotów, na poziomie lokalnym, krajowym i światowym.

Narzędziem do wdrażania Światowego Planu Działań są Krajowe Strategie i Plany Działań, które adaptują priorytety i zadania uzgodnione na szczeblu światowym do potrzeb i priorytetów danego kraju. Krajowe Strategie powinny w sposób kompleksowy uwzględnić potrzeby hodowli i wykorzystywanych w produkcji zasobów genetycznych zwierząt, określając role i zadania poszczególnych podmiotów działających w tym obszarze. FAO przygotowało narzędzie ułatwiające opracowanie takiego dokumentu, oparte na pełnym udziale środowiska i szerokich konsultacjach społecznych [3].

Krajowa Strategia i Plan Działań

Krajowa Strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich oraz Plan Działań opracowane zostały w ramach Programu Wieloletniego Instytutu Zootechniki – Państwowego Instytutu Badawczego „Ochrona i zarządzanie krajowymi zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego użytkowania” na lata 2011-2015 [8]. Przebieg prac nadzorował Zespół Koordynacyjny ds. ochrony zasobów genetycznych zwierząt. Proces przygotowania Krajowej Strategii obejmował wszystkie etapy działań zaproponowane w wytycznych FAO [3].

W procesie przygotowania Krajowej Strategii uczestniczyły podmioty prowadzące księgi, ośrodki akademickie, instytuty naukowe i organizacje pozarządowe; prowadzone były szerokie konsultacje w środowisku zootechnicznym. Celem ogólnym Strategii jest: „Efektywne wykorzystanie zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i ich ochrona na rzecz zrównoważonego rozwoju rolnictwa”.

Krajowa Strategia obejmuje 15 priorytetów w czterech obszarach i łącznie 48 działań, zidentyfikowanych jako najbardziej istotne z punktu widzenia potrzeb doskonalenia i zachowania bazy genetycznej w hodowli. W tabeli 1. poszczególne działania przyporządkowane zostały podmiotom, które zgodnie z Planem Działań powinny uczestniczyć w ich realizacji. Do podmiotów tych należą: Instytut Zootechniki PIB, jako jednostka odpowiedzialna za koordynowanie działań na rzecz ochrony użytkowanych w kraju ras, odmian, linii i rodów zwierząt gospodarskich, na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi [7], związki hodowców i organizacje prowadzące księgi, jednostki naukowe, ośrodki doradztwa rolniczego, urzędy marszałkowskie, administracja krajowa (MRiRW i MŚ) oraz agendy rządowe (GUS i ARiMR).

Analiza wdrażania Planu Działań

W 2015 roku przeprowadzono ankietywanie podmiotów wskazanych jako uczestniczące w realizacji poszczególnych zadań w Planie Działań. Ankietywanie oparte było na dedykowanych ankietach, zawierających zestaw pytań dotyczących poszczególnych kategorii podmiotów. W przypadku Instytutu Zootechniki PIB, informacje na temat wdrażania Planu Działań pozyskane były bezpośrednio od Koordynatorów odpowiedzialnych za realizację programów ochrony dla ras w obrębie poszczególnych gatunków zwierząt. W tabeli 2. przedstawiono przebieg ankietywania oraz liczbę ankiet uzyskanych od podmiotów w poszczególnych kategoriach.

Wstępne wyniki ankietywania, przedstawione przez Martyniuk i wsp. [6], wykazały duże zainteresowanie respondentów – średnio 89% odpowiedzi zwrotnych, a w przypadku urzędów

marszałkowskich, ośrodków doradztwa rolniczego i administracji państwowej – 100% odpowiedzi zwrotnych. Z grupy podmiotów odpowiedzialnych za prowadzenie prac hodowlanych, dwa związki hodowców nie uczestniczyły w ankietywaniu. Odpowiedzi na pytania generalnie były kompletne, a w wielu wypadkach bardzo szczegółowe. Najmniej informacji uzyskano od jednostek naukowo-badawczych i uczelni oraz organizacji pozarządowych.

W Planie Działań, związki hodowców i organizacje odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg miały przypisane 32 działania, ośrodki doradztwa rolniczego – 17, urzędy marszałkowskie oraz organizacje pozarządowe – po 15 działań, a instytuty badawcze i uczelnie rolnicze – 11 (tab. 1). Trzeba podkreślić, że niektóre działania były realizowane przez wszystkie podmioty danej grupy, a inne tylko przez niektóre; jednak nie było sytuacji, żeby jakieś działanie nie było w ogóle realizowane, przez żaden podmiot z danej grupy.

Szczególnie interesujące działania, projekty i inicjatywy

Wśród cennych inicjatyw podejmowanych przez wiele podmiotów wyróżniają się te, które dotyczą Priorytetu 8. *Wykorzystanie zwierząt gospodarskich, w tym ras rodzimych, w działaniach na rzecz ochrony i kształtowania środowiska*. Zwierzęta odgrywają niezastąpioną rolę w czynnej ochronie krajobrazu na terenach cennych przyrodniczo. Podstawowym celem wypasu jest ograniczenie wtórnej sukcesji oraz utrzymanie równowagi wynikającej z ciągłości ekstensywnego użytkowania rolniczego, co pozwala na zachowanie zbiorowisk roślinnych o wysokich walorach przyrodniczych, niespotykanych już w większości krajów europejskich, jak np. łąki trzęślicowe i torfowiska. Z dostarczonego przez Ministerstwo Środowiska materiału wynika, że 8 z 23 polskich parków narodowych (Biebrzański, Gorczański, Magurski, Narwiański, Ojcowski, Roztoczański, Słowiński i Wołiński) prowadzi wypas zwierząt, głównie owiec, kóz, koni i bydła, w tym bardzo często wykorzystuje do wypasu zwierzęta ras rodzimych.

Siedem Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska realizuje projekty, których nadrzędnym celem jest czynna ochrona przyrody. W większości projektów wypasy prowadzone są na terenach rezerwatów przyrody (np. Ostonicowe Parowy Gruczna, Popówka czy Góra Zborów), na terenach Natura 2000, w parkach krajobrazowych i kompleksach leśnych. Bardzo często Regionalne Dyrekcje współpracują w realizacji tych projektów z lokalnymi organizacjami pozarządowymi, jak np. Stowarzyszenie na rzecz Wybrzeża, Towarzystwo Miłośników Ziemi Zawierciańskiej, Fundacja Przyroda i Człowiek. Projekty te finansowane są z różnych źródeł, jak LIFE (np. LIFE+Jura; LIFE+Beskidy), urzędy marszałkowskie (np. Owca Plus) oraz z innych środków (np. WFOŚiGW, Ekofundusz).

Szeroko zakrojonym działaniem jest realizacja Projektu LIFE 13 „Ochrona cennych siedlisk przyrodniczych na Ponidziu” przez Zespół Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych w Kielcach. Celem projektu jest stworzenie warunków do poprawy stanu i zachowania półnaturalnych ekosystemów siedlisk przyrodniczych przez przywrócenie wypasu owiec, który od kilkudziesięciu lat nie był prowadzony na tym terenie, co pozwoli także na przywrócenie tradycji kulturowych związanych z wypasem.

Do wypasu mającego charakter usługi środowiskowej wykorzystuje się zwierzęta ras rodzimych, głównie owce rasy olkuskiej, uhruskiej, wrzosówki i świniarki, koniki polskie oraz bydło rasy polskiej czerwonej. Największa liczba projektów wdrożona została w województwach lubelskim, podkarpackim, małopolskim i śląskim.

W realizacji Działania 8.1. *Podjęcie działań na rzecz promowania utrzymania zwierząt na użytkach zielonych oraz wykorzystania w pielęgnacji krajobrazu* i Działania 8.2. *Podjęcie działań na rzecz wykorzystania ras rodzimych w czynnej ochronie przyrody* uczestniczy kilka urzędów marszałkowskich. Przykłady obejmują realizację programu „Podkarpacki Naturalny

Tabela 1

Priorytety i zadania w Planie Działań do Krajowej Strategii oraz podmioty je realizujące

Obszary/Priorytety/Działania	Podmioty									
	IZ PIB	księgi	nauka	CDR i ODR	UM	NGO	MRiRW i GIW	MŚ	GUS	ARiMR
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Obszar I. Charakterystyka, inwentaryzacja i monitoring populacji oraz trendów i zagrożeń										
Priorytet 1. Monitoring struktury rasowej pogłowia poszczególnych gatunków zwierząt (wielkości populacji ras/mieszkańców użytkowanych w kraju)										
1.1 Wypracowanie zasad oraz przekazywanie danych o stanie populacji aktywnej od podmiotów prowadzących księgi do bazy informatycznej IZ PIB na potrzeby uzupełniania baz danych krajowej, europejskiej i światowej (EFABIS i DAD-IS)							X			
1.2 Podjęcie działań na rzecz lepszego rozpoznania struktury rasowej populacji towarowej	X	X								X
Priorytet 2. Tworzenie i rozwój centralnych elektronicznych baz danych dla poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich										
2.1 Udostępnianie aktualnej informacji o wartości użytkowej i hodowlanej zwierząt, w tym on-line dla bydła i świń	X									
2.2 Wykorzystanie baz danych do monitorowania zmienności genetycznej w populacjach zwierząt gospodarskich	X	X	X							
2.3 Uwzględnienie trendów fenotypowych i genetycznych w populacjach aktywnych w publikacjach wyników oceny wartości użytkowej i hodowlanej	X	X	X							
2.4 Monitoring stanu zimbredowania w populacjach aktywnych poszczególnych ras w ramach prowadzonych programów doskonalenia i ochrony	X	X								
Priorytet 3. Wypracowanie mechanizmu współpracy, dotyczącej transferu i gromadzenia informacji o zasobach genetycznych zwierząt gospodarskich										
3.1 Wypracowanie mechanizmu i przekazywanie informacji o stadach uczestniczących w programach ochrony między podmiotami prowadzącymi księgi, IZ-PIB, ARiMR, służbami weterynarii i stacjami unasieniania	X	X								X
3.2 Wymiana informacji o stanie pogłowia i strukturze rasowej gatunków objętych rejestracją i identyfikacją		X (PZHk)								X
Priorytet 4. Poszerzenie charakterystyki fenotypowej i genetycznej ras/odmian/linii zwierząt gospodarskich										
4.1 Podejmowanie i kontynuacja badań dotyczących charakterystyki fenotypowej i genetycznej populacji zwierząt gospodarskich			X							
4.2 Udostępnianie informacji o prowadzonych projektach badawczych w zakresie populacji objętych programami ochrony oraz ich wynikach na stronie IZ-PIB			X							
Obszar II. Zrównoważone użytkowanie i rozwój										
Priorytet 5. Ocena wartości użytkowej i hodowlanej oraz publikowanie jej wyników										
5.1. Prowadzenie oceny wartości użytkowej i hodowlanej oraz publikowanie jej wyników przez upoważnione podmioty		X								
5.2. Doskonalenie metod i poszerzenie zakresu oceny wartości użytkowej i hodowlanej, walidacje i wdrożenia		X								
5.3 Podjęcie działań na rzecz wypracowania mechanizmów szerszego uczestnictwa stad w ocenie użyteczności		X		X						
Priorytet 6. Przegląd i aktualizacja programów hodowlanych zwierząt gospodarskich										
6.1 Uwzględnienie w celach hodowlanych cech funkcjonalnych		X								
6.2 Wykorzystanie osiągnięć genomiki w pracach hodowlanych		X								
6.3 Uwzględnienie w programach hodowlanych działań na rzecz utrzymania zmienności genetycznej		X								
6.4 Ocena efektywności programów doskonalenia i programów krzyżowania zwierząt		X								
Priorytet 7. Kontynuacja działań na rzecz poprawy opłacalności produkcji zwierzęcej oraz rozwoju chowu gatunków o mniejszym znaczeniu ekonomicznym										
7.1 Promowanie niszowych, tradycyjnych i regionalnych surowców i produktów, pochodzących od zwierząt gospodarskich, w tym produktów wysokiej jakości		X		X	X	X	X			
7.2 Promowanie użytkowania ras rodzimych w gospodarstwach ekologicznych, agroturystycznych oraz ekstensywnych		X		X	X	X				
7.3 Promowanie niskonakładowych systemów utrzymania zwierząt oraz mało popularnych kierunków ich użytkowania		X		X	X	X				
Priorytet 8. Wykorzystanie zwierząt gospodarskich, w tym ras rodzimych, w działaniach na rzecz ochrony i kształtowania środowiska										
8.1 Podjęcie działań na rzecz promowania utrzymania zwierząt na użytkach zielonych oraz wykorzystania w pielęgnacji krajobrazu		X		X	X	X		X		
8.2 Podjęcie działań na rzecz wykorzystania ras rodzimych w czynnej ochronie przyrody		X		X	X	X		X		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Obszar III. Ochrona										
Priorytet 9. Kontynuacja, usprawnienie i wspieranie działań na rzecz ochrony <i>in situ</i>										
9.1 Wzmocnienie współpracy pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w realizację programów ochrony	X	X	X							
9.2 Analiza realizacji programów ochrony i ich nowelizacja	X									
9.3 Utrzymanie liczebności populacji i liczby stad objętych programami ochrony na zrównoważonym poziomie, z zachowaniem właściwej proporcji samic i samców objętych tymi programami	X									
9.4. Monitoring i kontrola spokrewnienia i inbrodu w populacjach chronionych	X	X	X							
Priorytet 10. Zainicjowanie i prowadzenie rutynowych działań w ramach ochrony <i>ex situ</i>										
10.1 Określenie zakresu ochrony <i>ex situ</i> dla zwierząt objętych programami doskonalenia i ochrony zasobów genetycznych zwierząt	X									
10.2 Określenie w programach ochrony zakresu kriokonserwacji materiału biologicznego	X									
10.3 Opracowanie procedur wyboru dawców materiału biologicznego do kriokonserwacji	X									
10.4 Opracowanie mechanizmów instytucjonalnych przekazywania materiału biologicznego do/z Krajowego Banku Materiałów Biologicznych	X									
10.5 Wdrożenie innowacyjnych osiągnięć biotechnologii zwierząt do ochrony <i>ex situ</i>	X		X							
Priorytet 11. Monitorowanie trendów i zagrożeń, dotyczących zasobów genetycznych zwierząt oraz opracowanie systemów wczesnego ostrzegania										
11.1 Uwzględnienie w programach ochrony mechanizmów przeciwdziałania zagrożeniom	X									
11.2 Podjęcie działań na rzecz utworzenia systemu wymiany informacji o stadach objętych programem ochrony, szczególnie o ich statusie zdrowotnym	X						X			
Obszar IV. Strategie, instytucje i budowanie potencjału										
Priorytet 12. Rozwijanie współpracy hodowców, producentów i konsumentów										
12.1 Wspieranie tworzenia związków branżowych i rasowych oraz grup producenckich		X		X	X	X	X			
12.2 Promowanie marki na produktach pochodzenia zwierzęcego bezpiecznego dla konsumenta		X		X	X	X	X			
12.3 Promowanie uczestnictwa w systemach jakości produktów pochodzenia zwierzęcego		X		X	X	X	X			
Priorytet 13. Rozwój kapitału ludzkiego zaangażowanego w produkcji zwierzęcej										
13.1 Specjalistyczne szkolenia hodowców, producentów i służb doradztwa rolniczego		X		X	X	X				
13.2 Wspieranie inicjatyw lokalnych na rzecz zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt		X		X	X	X				
13.3 Wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych kultywujących tradycję oraz wyrób produktów regionalnych i tradycyjnych		X		X	X	X				
Priorytet 14. Kształtowanie świadomości społecznej o roli i znaczeniu hodowli i chowu zwierząt										
14.1 Wykorzystanie wystaw i pokazów hodowlanych do edukacji i popularyzacji hodowli zwierząt	X	X		X						
14.2 Popularyzacja pozarolniczych funkcji zwierząt gospodarskich		X	X	X	X	X				
14.3 Popularyzacja wiedzy o dobrostanie i zasadach dobrej praktyki rolniczej w hodowli i chowie zwierząt		X	X	X	X	X	X			
14.4 Promocja i popularyzacja ras rodzimych i konieczności ich ochrony	X	X	X	X	X	X				
14.5 Promocja produktów tradycyjnych pochodzących od ras rodzimych	X	X	X	X	X	X	X			
Priorytet 15. Analiza i doskonalenie prawodawstwa w obszarze hodowli zwierząt										
15.1 Analiza obowiązującego prawodawstwa pod kątem zapewnienia skuteczności ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich	X	X								
15.2 Promowanie celów i priorytetów Krajowej Strategii w nowych dokumentach strategicznych kraju	X	X								
15.3 Analiza procedur związanych z uczestnictwem w programie rolno-środowiskowo-klimatycznym, w pakietach związanych z ochroną zasobów genetycznych zwierząt, pod kątem ich uproszczenia	X	X								
15.4 Analiza wpływu porozumień międzyrządowych dotyczących dostępu do zasobów i dzielenia się korzyściami (Protokół z Nagoi) na obrót materiałem hodowlanym zwierząt oraz opracowanie rekomendacji dla legislacji krajowej, wdrażającej postanowienia Protokołu	X	X								

IZ PIB – Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy; CDR i ODR – Centrum Doradztwa Rolniczego i ośrodki doradztwa rolniczego; UM – urzędy marszałkowskie; NGO – organizacje pozarządowe; MRiRW i GIW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi i Główny Inspektorat Weterynarii; MŚ – Ministerstwo Środowiska; GUS – Główny Urząd Statystyczny; ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa; PZH – Polski Związek Hodowców Koni

Tabela 2

Przebieg ankietowania podmiotów zaangażowanych we wdrażanie Krajowej Strategii

Podmioty	Liczba		%
	ankiet wysłanych	odpowiedzi	
Związki hodowców/organizacje odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg	9	7	77
Instytuty badawcze	4	3	75
Uczelnie rolnicze	10	7	72
Ośrodki doradztwa	17	17	100
Urzędy marszałkowskie	16	16 + 1	100
Organizacje pozarządowe	3	1	33
Administracja państwowa i agendy rządowe	6	6	100
Razem	65	58	89

Wypas” (UM woj. podkarpackiego), wspieranie wypasu owiec i kóz na halach i polanach Beskidów oraz na murawach Jury Krakowsko-Częstochowskiej w ramach Programu Owca Plus (UM woj. śląskiego), utrzymanie zagrody dla żubrów w celach hodowlanych i edukacyjnych (UM woj. lubuskiego), organizację konkursu „Rolnik Lubelszczyzny” z oceną efektywności produkcji, jakości wytwarzanych produktów, stosowania nowoczesnych technologii i umiejętności korzystania z funduszy unijnych (UM woj. lubelskiego).

Cenne inicjatywy w tym zakresie podejmowane są także przez ośrodki doradztwa rolniczego, np. ODR w woj. małopolskim realizuje projekt „Analiza wykorzystania małych zwierząt trawożnych do innowacyjnego, naturalnego utrzymania obwałowań przeciwpowodziowych we właściwym stanie” i organizuje wyjazdy szkoleniowe dla rolników i doradców z zakresu zagospodarowania trwałych użytków zielonych (TUZ) z wykorzystaniem ras rodzimych. Wiele ośrodków doradztwa prowadzi szkolenia dotyczące technologii utrzymania zwierząt na TUZ i prowadzenia kontrolowanego wypasu, np. ODR w woj. mazowieckim organizuje szkolenia dotyczące utrzymania zwierząt na użytkach zielonych oraz wykorzystania ras rodzimych w czynnej ochronie przyrody, a ODR w woj. zachodniopomorskim – szkolenia z zakresu wypasu owiec i kóz oraz koników polskich na trudno dostępnych i podmokłych trwałych użytkach zielonych, jako narzędzia pielęgnacji krajobrazu.

Priorytet 7. *Kontynuacja działań na rzecz poprawy opłacalności produkcji zwierzęcej oraz rozwoju chowu gatunków o mniejszym znaczeniu ekonomicznym*, Priorytet 12. *Rozwijanie współpracy hodowców, producentów i konsumentów* oraz Priorytet 13. *Rozwój kapitału ludzkiego zaangażowanego w produkcję zwierzęcej* są realizowane w sposób ciągły przez wiele podmiotów (głównie ODR i urzędy marszałkowskie, ale również ośrodki naukowe i podmioty prowadzące księgi). Zadania w ramach tych Priorytetów realizowane są między innymi poprzez organizację stoisk i udział w krajowych oraz zagranicznych targach, wystawach, jarmarkach i wydarzeniach promocyjnych, a także poprzez prowadzenie portali internetowych, szkoleń i konferencji. W znaczącym zakresie na te cele wykorzystywane są środki z dostępnych w resorcie rolnictwa funduszy promocyjnych.

Urzędy marszałkowskie są zaangażowane i czynnie wspierają promocję wielu produktów tradycyjnych, jak na przykład półgęska z piersi gęsi białej kołudzkiej, kielbasy białej z mięsa tuczników rasy złotnickiej pstrej, czy serów owczych z mleka owcy kołudzkiej (UM woj. kujawsko-pomorskiego). UM woj. opolskiego prowadzi program „Produkt Tradycyjny Opolszczyzny”, a UM woj. śląskiego – wydarzenia kulinarne, jak Święto Produktu Tradycyjnego, konkursy kulinarne itp.

Podobne działania, mające na celu promowanie niszowych, tradycyjnych i regionalnych surowców i produktów pochodzących od zwierząt gospodarskich, prowadzą wszystkie ODR. Obejmują one organizację różnego rodzaju targów, festiwali, jarmarków, wystaw, warsztatów i konkursów. Dla przykładu

ODR w woj. małopolskim prowadzi konkurs „Polski Producent Żywności” oraz szkolenia z zakresu małego przetwórstwa mleka w gospodarstwach; ODR w woj. podkarpackim – promocję podkarpackiej żywności wysokiej jakości poprzez audycje radiowe i organizuje konkursy Nasze Kulinarne Dziedzictwo oraz Podkarpackie Smaki Myśliwskie.

Działanie 7.3. *Promowanie niskonakładowych systemów utrzymania zwierząt oraz mało popularnych kierunków ich użytkowania* prowadzą tylko niektóre UM oraz ODR. Dla przykładu, UM woj. podkarpackiego dofinansowuje wystawy królików, drobiu, gołębi rasowych i ptaków ozdobnych oraz wspiera rozwój pszczelarstwa; ODR w woj. wielkopolskim przygotował opracowanie o niszowych kierunkach produkcji zwierzęcej w gospodarstwach ekstensywnych, a ODR w woj. zachodniopomorskim prowadzi szkolenia na temat otwartego (całorocznego, ekstensywnego, niskonakładowego) systemu utrzymania bydła mięsnego na trwałych użytkach zielonych.

Wspomniane wcześniej promowanie tradycyjnych i regionalnych produktów pochodzenia zwierzęcego podejmowane jest również w Działaniu 12.2. *Promowanie marki na produktach pochodzenia zwierzęcego bezpiecznych dla konsumenta* oraz Działaniu 12.3. *Promowanie uczestnictwa w systemach jakości produktów pochodzenia zwierzęcego*. Wiele UM prowadzi Sieci Dziedzictwa Kulinarne swego regionu. Celem działań Sieci jest wspieranie rozwoju rynku żywności tradycyjnej, opartej na lokalnych zasobach surowców pochodzących również od rodzimych ras zwierząt. Między innymi województwo kujawsko-pomorskie jest członkiem Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne, gdzie Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB w Kołudzie Wielkiej jest aktywnym członkiem regionalnej Sieci Dziedzictwo Kulinarne Kujawy i Pomorze.

Inne urzędy marszałkowskie wspierają realizację tych dwóch Działań poprzez organizację szkoleń i konkursów związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturalnego i kulinarnego swojego regionu, a także starają się o uzyskanie znaków i certyfikatów jakości w MRiRW. Wiele UM jest zaangażowanych w ocenę i opiniowanie wniosków o rejestrację produktów na Liście Produktów Tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, przyczyniając się tym samym do ich rozpowszechniania; UM wspierają także producentów starających się o rejestrację produktów w unijnych systemach jakości.

W działaniach w tym obszarze dużą rolę odgrywają także ośrodki doradztwa. Przykładowo, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie realizuje projekt „Innowacyjny gospodarz”, w ramach którego powadzone są szkolenia i zrealizowany został film „Rolnicy w systemach jakości żywności”; ODR w woj. małopolskim zorganizował kampanię „Zasmakuj w Małopolsce”, a ODR w woj. dolnośląskim prowadzi szkolenia „Przetwórstwo na poziomie gospodarstwa rolnego warunkiem dywersyfikacji dochodu rodzin rolniczych”.

Gorzej natomiast wdrażane jest bardzo istotne z punktu widzenia budowy potencjału w produkcji zwierzęcej Działanie 12.1. *Wspieranie tworzenia związków branżowych i rasowych oraz grup producenckich*. Tylko niektóre ODR deklarowały prowadzenie działań w tym zakresie, np. ODR w woj. podkarpackim prowadzi doradztwo i szkolenia z zakresu możliwości zakładania Grup Producentów Rolnych oraz pomoc w prawidłowym ich funkcjonowaniu (na terenie tego województwa działają obecnie 22 GPR), także ODR w Barzkowicach w woj. zachod-

niopomorskim wspólnie z UM organizuje i prowadzi szkolenia dotyczące powoływania, funkcjonowania i wspierania GPR oraz przygotowuje i publikuje materiały informacyjno-doradcze, natomiast ODR w woj. pomorskim zorganizował I Forum Grup Producentkich.

Większość UM prowadzi Działanie 12.1. poprzez rejestrację GPR i udzielanie pomocy w ich tworzeniu. Na uwagę zasługuje program UM w woj. opolskim „Konsolidacja gospodarcza twardych producentów rolnych województwa opolskiego”, w ramach którego organizowane są wyjazdy studyjne, spotkania i konferencje; szerokie działania prowadzi też UM woj. podkarpackiego, organizując szkolenia informacyjne i doradztwo z zakresu możliwości zakładania grup producentów rolnych oraz udzielając pomocy w zakładaniu takich grup i opracowaniu planów ich działania oraz w zdobywaniu środków finansowych na ich funkcjonowanie, inwestycje i rozwój. UM dofinansowuje także krajowe i zagraniczne wyjazdy studyjne dla przedstawicieli GPR. Podobnie urzędy marszałkowskie w woj. śląskim, lubuskim, lubelskim i warmińsko-mazurskim prowadzą szkolenia dotyczące organizacji i funkcjonowania Grup Producentów Rolnych.

Działania wdrażające Priorytet 14. *Kształtowanie świadomości społecznej o roli i znaczeniu hodowli i chowu zwierząt* są adresowane do hodowców i rolników, ale przede wszystkim do konsumentów. Działania takie prowadzi wszystkie podmioty, szczególnie poprzez organizację czy współudział w organizacji wielu imprez masowych, takich jak wystawy zwierząt, targi, festiwale oraz jarmarki żywności, podczas których konsumenci mają szansę zobaczyć żywe zwierzęta, dowiedzieć się o ich użytkowaniu i spróbować produktów, które od nich pochodzą.

Duży wkład w realizację Priorytetu 14. wnoszą uczelnie rolnicze i ośrodki naukowo-badawcze, poprzez organizowanie szkoleń, wykładów dla studentów i młodzieży szkolnej oraz realizację prac magisterskich i inżynierskich obejmujących zagadnienia dotyczące tej tematyki. Pracownicy uczelni rolniczych przyczyniają się do kształtowania świadomości na temat roli i znaczenia zwierząt gospodarskich poprzez udział w audycjach radiowych i telewizyjnych, prezentację zwierząt utrzymywanych w uczelnianych ośrodkach badawczych na wystawach, piknikach i festiwalach oraz poprzez organizację wykładów w ramach Festiwalu Nauki, Dni Otwartych, Nocy Naukowców i innych tego typu wydarzeń.

Podsumowując, wszystkie działania o charakterze edukacyjnym i promocyjnym zapisane w Krajowej Strategii i Planie Działania są szeroko realizowane przez różne podmioty; na podkreślenie zasługuje duża liczba szkoleń oraz seminariów organizowanych w tym obszarze przez ośrodki doradztwa rolniczego.

Dwa działania w ramach Priorytetu 2. *Tworzenie i rozwój centralnych elektronicznych baz danych dla poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich*, czyli Działanie 2.2. *Wykorzystanie baz danych do monitorowania zmienności genetycznej w populacjach zwierząt gospodarskich* i Działanie 2.4. *Monitoring stanu zimbredowania w populacjach aktywnych poszczególnych ras w ramach prowadzonych programów doskonalenia i ochrony*, realizowane są głównie przez podmioty prowadzące księgi oraz jednostki badawczo-rozwojowe, w tym Instytut Zootechniki PIB.

Działanie 2.2. realizowane jest często w powiązaniu z Działaniem 2.3. *Uwzględnienie trendów fenotypowych i genetycznych w populacjach aktywnych w publikacjach wyników oceny wartości użytkowej i hodowlanej*, przede wszystkim przez instytucje i ośrodki naukowe. W Katedrze Biologicznych Podstaw Produkcji Zwierzęcej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie prowadzone są prace nad kontrolą pochodzenia i użyteczności oraz nad oceną wartości hodowlanej kur z populacji objętych programami ochrony należących do ras zielononóżka kuropatwana, polbar i leghorn, a ich wyniki są corocznie publikowane. Na Wydziale Biologiczno-Rolniczym Uniwersytetu Rzeszowskiego analizy prowadzone w ramach Działania 2.2. i 2.3. wyko-

rzystywane są w publikacjach naukowych oraz w przygotowywanych przez studentów pracach dyplomowych. Katedra Hodowli Koni i Jeździectwa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zajmuje się zagadnieniami dotyczącymi monitorowania zmienności genetycznej wybranych ras koni objętych programami ochrony zasobów genetycznych. Badania prowadzone przez pracowników Katedry oraz studentów w ramach prac inżynierskich i magisterskich opierają się na wykorzystaniu baz danych prowadzonych przez Polski Związek Hodowców Koni oraz Związki Wojewódzkie/Okręgowe, a także na wynikach oceny wartości użytkowej i hodowlanej prowadzonej przez PZHK.

Dane z dostępnych baz dotyczące zmienności genetycznej populacji zwierząt gospodarskich są również wykorzystywane w badaniach i publikacjach naukowych oraz pracach magisterskich i doktorskich studentów i pracowników Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie oraz Wydziału Nauk o Zwierzętach SGGW. Interesującym przykładem jest współpraca pomiędzy Pracownią Biostatystyki w Katedrze Genetyki Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu a Instytutem Zootechniki PIB prowadzona w zakresie reestymacji efektów polimorfizmów pojedynczych nukleotydów (SNP) dla wszystkich cech będących przedmiotem konwencjonalnej, rutynowej oceny wartości hodowlanej dla bydła mlecznego. Umożliwia to wykorzystanie nowych źródeł informacji pochodzących z oceny konwencjonalnej oraz ocenę trendu genetycznego w polskiej populacji bydła mlecznego.

Liczne działania podejmowane przez ośrodki naukowe dotyczyły Działania 4.1. *Podejmowanie i kontynuacja badań, dotyczących charakterystyki fenotypowej i genetycznej populacji zwierząt gospodarskich*. Wiele projektów badawczych w tym obszarze prowadzi Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN, niektóre z nich dotyczą ras rodzimych zwierząt, jak na przykład: analiza behawioralnych i fizjologicznych wskaźników dobrostanu u młodych koników polskich, badania różnic w ocenie zachowania się koni półkwi (w tym wielkopolskiej i małopolskiej), czy badania temperamentu koni zimnokrwistych (w tym koni sokólskich i sztumskich). Na uwagę zasługują badania dotyczące polimorfizmów mitochondrialnego i jądrowego DNA oraz możliwości ich wykorzystania w ochronie zasobów genetycznych zwierząt, jak też określenie ojcowskiej genealogii ras bydła objętych programami ochrony. Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN prowadzi również doświadczenia dotyczące analizy ekspresji genów peptydów przeciwdrobnoustrojowych i ich wpływu na zdrowie i cechy produkcyjne zwierząt gospodarskich oraz badania dotyczące odpowiedzi immunologicznej u małych przeżuwaczy.

Tematyką dotyczącą koni ras rodzimych od lat zajmuje się Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, prowadząc badania dotyczące charakterystyki fenotypowej i genetycznej koników polskich, a w ostatnim okresie także koni sztumskich i sokólskich. Jednostka ta utrzymuje stado 12 koników polskich w Stacji Doświadczalnej w Przegorzałach.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie skupia się natomiast na badaniach dotyczących świń, obejmujących analizę przydatności rozplodowej knurów oraz jakości surowca rzeźnego, a także poszukiwanie markerów genetycznych wykorzystywanych w hodowli zwierząt gospodarskich. Na uwagę zasługują również badania prowadzone przez Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, który w ramach konsorcjum Genomika Polska prowadzi monitoring zmian frekwencji alleli i genotypów polimorfizmów SNP w polskiej populacji bydła holsztyńsko-fryzyjskiego. Ponadto, w ramach grantu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki jednostka przeprowadza monitoring zmienności sekwencji DNA genomów 32 krów rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej.

W Prioryecie 9. *Kontynuacja, usprawnienie i wspieranie działań na rzecz ochrony in-situ*, Działanie 9.4. *Monitoring i kontrola spokrewnienia i inbrodu w populacjach chronionych* realizowane jest przez Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie poprzez

kontrolę spokrewnienia we własnych stadach: coroczną rotację kogutów w rasach zielononóżka kuropatwiana i polbar oraz wykorzystywanie informacji rodowodowych z Elektronicznej Dokumentacji Hodowlanej EDH w planowaniu kojarzeń rodu leghorn H 33. Od kilku lat monitoringiem i kontrolą stopnia spokrewnienia i inbrodu zajmuje się również Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w odniesieniu do populacji koników polskich. Zakład Hodowli Owiec i Kóz SGGW wspiera hodowców owiec corriedale i merynosa polskiego w starym typie, prowadząc doradztwo i oferując pomoc w przygotowaniu schematów kojarzeń z unikaniem spokrewnienia. Podobna pomoc dla hodowców owiec olkuskich jest dostępna w Katedrze Genetyki i Ogólnej Hodowli Zwierząt SGGW.

Opisane zagadnienia wiążą się ściśle z Działaniem 6.3. *Uwzględnienie w programach hodowlanych działań na rzecz utrzymania zmienności genetycznej*. Według większości respondentów, utrzymanie zmienności genetycznej w populacjach aktywnych zarówno ras rodzimych, jak i ras powszechnie wykorzystywanych w produkcji jest jednym z podstawowych celów programów hodowlanych, a prowadzony indywidualny dobór par/osobników do rozrodu eliminuje kojarzenia w pokrewieństwie. Należy podkreślić, że wszystkie podmioty prowadzące księgi, które odesłały ankiety prowadzą działania w tym zakresie.

Priorytety i działania wymagające dalszej pracy

Obszar wymagający podejmowania dalszych wysiłków to przede wszystkim wypracowanie sposobu zaangażowania we wdrażanie Krajowej Strategii większej liczby podmiotów. Szczególnie dotyczy to organizacji pozarządowych, które w niewielkim stopniu uczestniczyły w ankietowaniu i być może prowadzą działania, o których niewiele wiadomo. Współpraca i większe zaangażowanie organizacji pozarządowych w realizację Planu Działań może wnieść wiele pozytywnych elementów i poszerzyć zakres oddziaływania i skuteczność wdrażania Krajowej Strategii.

Nie wszystkie podmioty prowadzące księgi oraz nie wszystkie jednostki naukowo-badawcze podjęły trud wypełnienia ankiet i przedstawienia swoich działań, co uniemożliwia pełne ich podsumowanie. Z odpowiedzi uzyskanych od związków hodowców można wyciągać wnioski dotyczące stanu wdrażania Strategii w odniesieniu do trzech gatunków: bydła, świń i koni.

Wdrażanie Priorytetu 1. *Monitoring struktury rasowej pogłowia poszczególnych gatunków zwierząt (wielkości populacji ras/mieszkańców) użytkowanych w kraju* nadal nie jest realizowane bezpośrednio, a tylko szacunkowo, np. na podstawie sprzedanego materiału hodowlanego (POLSUS).

Zaniepokojenie budzi też informacja uzyskana od GUS, że z powodu braku środków finansowych nie ma możliwości podjęcia prac mających na celu stałe monitorowanie struktury rasowej populacji towarowej, które przypisane są do Działania 1.2. *Podjęcie działań na rzecz lepszego rozpoznania struktury rasowej populacji towarowej*. Częściowo zadanie to realizuje ARiMR i na wniosek Instytutu może udostępnić takie dane, jednak dotyczą one jedynie zwierząt zarejestrowanych w systemie Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt (IRZ).

W przypadku wdrażania Priorytetu 2. *Tworzenie i rozwój centralnych elektronicznych baz danych dla poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich* związki hodowców prowadzą takie bazy dla populacji aktywnych w obrębie ras. Bazy te na razie nie są wykorzystywane do monitorowania zmienności genetycznej w poszczególnych rasach, ale związki hodowców deklarowały gotowość ich udostępniania placówkom naukowo-badawczym dla wykonania takich analiz (Działanie 2.2). Analiza trendów fenotypowych i genetycznych (Działanie 2.3) prowadzona jest jedynie w odniesieniu do niektórych gatunków (trzo- da chlewna i bydło mleczne).

Z podobną sytuacją można zetknąć się w przypadku Działania 3.1. *Wypracowanie mechanizmu i przekazywanie informacji*

o stadach uczestniczących w programach ochrony między podmiotami prowadzącymi księgi, IZ PIB, ARiMR, służbami weterynarii i stacjami unasieniania. Ze względu na interpretację zakresu ochrony danych osobowych, zarówno ARiMR, jak i MRiRW odmówiły Instytutowi Zootechniki bezpośredniego dostępu do bazy ARiMR, co uniemożliwia bieżący przepływ informacji o tym, którzy hodowcy korzystają z płatności rolnośrodowiskowych oraz rolno-środowiskowo-klimatycznych, a to nie pozwala na bieżące monitorowanie uprawnień hodowców do powyższej pomocy oraz weryfikowanie ewentualnych błędów. Być może w wyniku dalszej dyskusji będzie możliwe wypracowanie porozumienia w tym zakresie.

Zaskakujące jest, że jedynie trzy związki hodowców zadeklarowały podejmowanie działań na rzecz wypracowania mechanizmów szerszego uczestnictwa stad w ocenie wartości użytkowej (Działanie 5.3) i tym samym zwiększenie populacji aktywnej poszczególnych ras. Pozostałe związki poinformowały jedynie, że wszystkie stada są poddane ocenie wartości użytkowej. Być może to Działanie zostało błędnie zinterpretowane w ankiecie, aczkolwiek było ono żywo dyskutowane podczas uzgadniania Strategii i Planu Działań, i powinno należeć do działań rutynowych, prowadzonych przez wszystkie związki. Spośród urzędów marszałkowskich, jedynie UM w woj. lubuskim, w ramach Działania 5.3 zgłosił organizowanie corocznych spotkań hodowców bydła i producentów mleka, na których prezentowane są wyniki oceny wartości użytkowej za poprzedni rok oraz wręczane są nagrody dla najlepszych hodowców.

Podobna sytuacja dotyczy Działania 6.1. *Uwzględnienie w celach hodowlanych cech funkcjonalnych*, realizowanego jedynie przez 3 ankietowane podmioty prowadzące księgi. Część ankietowanych udzieliła odpowiedzi, że zadanie to nie dotyczy ich jednostek, sugerując tym samym, że jego realizacja nie jest przewidziana w planach.

Działanie 6.4. *Ocena efektywności programów doskonalenia i programów planowanego krzyżowania zwierząt* jest realizowane samodzielnie przez część podmiotów prowadzących księgi, ale nie znajduje potwierdzenia w działaniach kontrolnych, prowadzonych czy planowanych przez Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt. Być może warto rozważyć, czy nie należałoby przeprowadzać okresowej, obowiązkowej oceny efektywności prowadzonych programów hodowlanych, w wyniku której dostępna byłaby informacja o postępie genetycznym i obserwowanych trendach.

Niestety niewiele prac badawczych realizowanych jest także przez jednostki naukowe w ramach Działania 10.5. *Wdrożenie innowacyjnych osiągnięć biotechnologii zwierząt do ochrony ex situ*. Aktywność w tym obszarze zgłosił jedynie Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, podając planowaną współpracę z innym ośrodkiem badawczym w odniesieniu do krikokonserwacji materiału biologicznego koników polskich. W Katedrze Genetyki i Ogólnej Hodowli Zwierząt SGGW od kilku lat prowadzone są natomiast badania mające na celu umożliwienie skutecznego mrożenia materiału reprodukcyjnego żubra oraz tworzenia kolekcji *ex situ* w Banku Materiału Biologicznego Żubra.

Podsumowanie

Zarządzanie zasobami genetycznymi zwierząt ma złożony charakter; wymaga pogodzenia bieżących celów ekonomicznych z potrzebami ochrony niezbędnej dla zabezpieczenia rozwoju hodowli w długiej perspektywie czasowej i udziału wielu instytucji i organizacji.

Udział i poziom zaangażowania różnych podmiotów w realizacji krajowych programów zarządzania zasobami genetycznymi zwierząt w świecie był analizowany przez Leroy i wsp. [5]. Z przeprowadzonych badań wynika, że w krajach rozwiniętych największe zaangażowanie w tych pracach mają hodowcy i ich organizacje. W części krajów rozwijających się kluczową rolę odgrywają jednostki publiczne (np. ośrodki/stacje hodowlane) i ośrodki naukowo-badawcze. Badania wykazały, że najlepsze

efekty wdrażania krajowych programów uzyskane były w sytuacji dużego zaangażowania związków hodowców i innych podmiotów, przy równoczesnym finansowaniu tych prac ze środków publicznych. Stąd też ważne jest promowanie współpracy, koordynacji i szerokiego uczestnictwa w tych działaniach.

Podobne wnioski można wyciągnąć na podstawie ankiety przeprowadzonej przez IZ-PIB. Wiele projektów i inicjatyw realizowanych było przy udziale kilku podmiotów, w partnerstwie, np. między UM i ODR, między związkami hodowców i IZ-PIB, czy między związkami hodowców a innymi jednostkami badawczymi. Jest oczywiste, że pełne zaangażowanie wszystkich podmiotów związanych z hodowlą i produkcją zwierzęcą jest kluczowe dla skutecznego wdrażania Krajowej Strategii i Planu Działań, które zostały przecież wypracowane i przyjęte przy szerokim udziale środowiska.

Jednocześnie, dialog i szeroko zakrojone działania edukacyjne są niezbędne dla uzyskania akceptacji społecznej dla idei ochrony różnorodności biologicznej w rolnictwie, a szczególnie ochrony zagrożonych ras zwierząt gospodarskich. Świadomość znaczenia i poparcie tych prac przez konsumentów powinno znaleźć odbicie w ich codziennych wyborach i wzmocnić zapotrzebowanie na produkty i usługi, jakich dostarczają rasy rodzime.

Jesteśmy przekonani, że przeprowadzone ankiety dostarczyły wielu informacji i inspiracji, którymi chcieliśmy się po-

dzielić, jednocześnie zapowiadając przeprowadzenie podobnego działania w 2018 roku.

Literatura: 1. FAO, 2007 – The Global Plan of Action for Animal Genetic Resources for Food and Agriculture FAO, Rome (<http://www.fao.org/3/a-a1404e.pdf>). 2. FAO, 2007 – The Global Plan of Action for Animal Genetic Resources for Food and Agriculture FAO, Rome (tłumaczenie Wiad. Zoot., R XLVI, nr 1, Zeszyt specjalny). 3. FAO, 2009 – Preparation of national strategies and action plans for animal genetic resources. FAO Animal Production and Health Guidelines. No. 2. Rome. 4. **Kostrzewska H., Krupiński J., Martyniuk E.**, 2008 – Światowy Plan Działań na rzecz Zasobów Genetycznych Zwierząt – nowe perspektywy ochrony bioróżnorodności zwierząt gospodarskich. Wiad. Zoot., R XLVI, nr 1, Zeszyt specjalny, XI-XV. 5. **Leroy G., Baumung R., Notter D., Verrier E., Wurzinger M.**, 2017 – Stakeholder involvement and the management of animal genetic resources across the world. *Livestock Science* (<http://dx.doi.org/10.1016/j.livsci.2017.02.018>). 6. **Martyniuk E., Chelmińska A., Krupiński J.**, 2016 – Analysis of stakeholders' implementation of the National Strategy for sustainable utilisation and conservation of animal genetic resources in Poland. *Ann. Warsaw Univ. Life Sci. – SGGW, Anim. Sci.* 55 (2), 197-207. 7. **MRiRW**, 2008 – Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 czerwca 2008 roku w sprawie podmiotu upoważnionego do realizacji zadań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (Dz.U. nr 108 poz. 691). 8. **MRiRW**, 2013 – Krajowa strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (http://www.izoo.krakow.pl/zalaczniki/czasopisma/Krajowa_strategia.pdf).

Nowe obszary prac Komisji ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa FAO

Elżbieta Martyniuk^{1,2}, Grażyna Polak²,
Magdalena Mietlicka-Zakrzewska³

¹Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

²Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Balicach

³Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

W dniach 30 stycznia – 3 lutego 2017 roku odbyła się 16. sesja Komisji ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa FAO (*Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture*; www.fao.org/ag/cgrfa). Raport z 16. sesji oraz lista delegacji poszczególnych krajów jest dostępna na stronie <http://www.fao.org/nr/cgrfa/cgrfa-meetings/cgrfa-comm/sixteenth-reg/en/>. Podczas tej sesji Komisji, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi reprezentowała delegacja złożona z osób zajmujących się zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich, roślin uprawnych oraz lasów. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie najważniejszych obszarów dyskusji oraz decyzji Komisji, które bezpośrednio lub pośrednio mają odniesienie do zasobów genetycznych zwierząt.

Historia Komisji ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa

Działania międzynarodowe, mające na celu ochronę zasobów genetycznych roślin uprawnych i ułatwienie dostępu do tych za-

sobów zgromadzonych w bankach *ex situ*, rozpoczęto już w latach 80. ubiegłego wieku. Wejście w życie Konwencji o różnorodności biologicznej w grudniu 1993 roku było impulsem do podjęcia przez organizacje międzynarodowe wielu nowych inicjatyw i programów dotyczących ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej.

Współpraca międzyrządowa na rzecz ochrony zasobów genetycznych roślin uprawnych została zainicjowana w FAO w 1983 roku, poprzez utworzenie Komisji ds. Zasobów Genetycznych Roślin (Rezolucja 9/83). Wdrażanie Konwencji przyspieszyło prace nad pierwszym Raportem o Stanie Zasobów Genetycznych Roślin w Świecie i negocjacjami Światowego Planu Działań, które zostały ukończone w 1996 roku. Przyspieszyło to także negocjacje Międzynarodowego Traktatu o Zasobach Genetycznych Roślin dla Wyżywienia i Rolnictwa, który został przyjęty 3 listopada 2001 roku [5]. Warto podkreślić, że działania FAO dotyczące zasobów genetycznych roślin były wcześniej zainicjowane, bardziej zaawansowane i szerzej finansowane, niż w przypadku zasobów genetycznych zwierząt.

W 1995 roku Konferencja FAO zdecydowała o poszerzeniu mandatu Komisji, tak aby obejmował on wszystkie sektory dla wyżywienia i rolnictwa, jednocześnie zmieniając jej nazwę na Komisję ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa (Rezolucja 3/95). Konferencja FAO podjęła także decyzję, że w początkowym okresie transformacji Komisji prowadzone będą prace na rzecz ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Komisja ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa FAO jest jedynym forum międzyrządowym, które umożliwia wypracowanie i wdrażanie światowych działań na rzecz ochrony zasobów genetycznych stanowiących bazę dla rolnictwa i produkcji żywności [4]. W 1997 roku Komisja podjęła po raz pierwszy dyskusję dotyczącą zwierząt gospodarskich, powołując jednocześnie Międzyrządową Grupę Roboczą ds. Zasobów Genetycznych Zwierząt (ITWG-AnGR). Polska przewodziła obradom Grupy przez dwie kadencje, od 1998 do 2004 roku; dotychczas odbyło się 9 sesji tej Grupy.